

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 343.97

О. І. Бугера*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права**Київського національного лінгвістичного університету***ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ
ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

Постановка проблеми. Мережа Інтернет стала невід'ємною складовою частиною розвитку людського суспільства. Зокрема, з січня 2017 року до січня 2018 року кількість інтернет-користувачів в Україні збільшилася на 17%. Загалом 58% населення країни користується Інтернетом, зокрема мобільним Інтернетом – 42%. Соціальними мережами користується 29% жителів України. З них за допомогою мобільного телефону у соцмережі заходять 22% населення. З січня 2017 року до січня 2018 року кількість користувачів соцмережі Facebook збільшилася на 71%. Загальна кількість активних користувачів соцмережі становить 13 мільйонів [1].

Отже, статистичні дані вказують на те, що сучасна людина водночас із реальністю життя прагне мати ще й так звану віртуальну реальність, прикладаючи зусиль до розширення масштабів кіберпростору. Базою цього процесу є мережа Інтернет.

Дослідники вважають за необхідне зосередити наукові дослідження на проблемі кібермогутності держав як здатності втілювати їх волю та забезпечувати національні інтереси у кіберпросторі [2, с. 269].

Вказані тенденції не можуть також залишатися поза увагою кримінологічної науки, одним з головних завдань якої є запобігання злочинності. Однак дослідження в цьому напрямі здійснювались переважно у контексті розгляду мережі Інтернет як середовища для вчинення злочинів, тобто проводилися дослідження кіберзлочинності, комп'ютерної злочинності тощо. Проте Інтернет може також використовуватись для запобігання злочинності, що потребує відповідного наукового обґрунтування та удосконалення правового регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми удосконалення законодавчого регулювання використання мережі Інтернет для запобігання злочинності досліджені недостатньо. Однак вказані питання частково розглядали у своїх дослід-

женнях такі вчені, як К.А. Автухов, Н.О. Андриїв, В.Д. Гавловський, О.Ф. Гіда, С.В. Горова, О.В. Косолап, О.Ю. Юрченко та інші.

Мета статті – удосконалення законодавчого регулювання використання мережі Інтернет для запобігання злочинності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідно зазначити, що мережа Інтернет – це всевітня інформаційна система загального користування, яка логічно пов'язана глобальним адресним простором та базується на інтернет-протоколі, визначеному міжнародними стандартами. Інтернет є засобом комунікації користувачів за допомогою використання e-mail, засобів передачі даних, а також пошуку інформації [3, с. 349].

Мережа Інтернет надає такі основні види послуг: e-mail – електронна пошта; доступ до групи новин, до списків поштової розсилки; доступ до файлів віддалених комп'ютерів; сеанси зв'язку з іншими комп'ютерами, під'єднаними до мережі Інтернет; пошук інформації в базі даних в оперативному режимі; спілкування з іншими користувачами шляхом використання сервісу Internet Relay Chat; доступ до інформаційної системи World Wide Web (WWW). З додаткових послуг можна виділити такі: широка передача Multimedia, Radiointernet; розмовний конференційний зв'язок; безпечні угоди; відеоконференційний зв'язок; безпроводне з'єднання [4].

Необхідно зазначити, що проблема запобігання злочинності в Україні залишається актуальною вже протягом багатьох років, про що свідчить аналіз статистичних даних. Зокрема, у 1,3 рази збільшилась кількість шахрайських діянь у 2017 р. порівняно з 2016 р., учинених шляхом незаконних операцій з використанням електронної обчислювальної техніки [5, с. 10].

Загалом поширенню кіберзлочинності у світі сприяє розвиток інформаційних технологій та збільшення користувачів Інтернету, хоч у цілому використання інформаційних технологій визнається невід'ємною складовою частиною запрова-

дження не лише різних стратегій запобігання злочинності, а й є корисним для розвитку сучасного суспільства [6, с. 96].

Необхідно зазначити, що базовими проблемами законодавчого регулювання використання мережі Інтернет для запобігання злочинності є, насамперед, недосконалість чинного законодавства, відсутність комплексного законодавчого акта та недостатнє визначення кримінологічних засад цього напрямку розвитку кримінологічної науки. З огляду на це чинне законодавство містить правові норми, що регулюють, насамперед, питання так званої комп'ютерної злочинності, кіберзлочинності, злочинності у сфері високих інформаційних технологій. Також законодавство містить правові норми щодо загроз кібербезпеці і безпеці інформаційних ресурсів.

Так, відповідно до розділу XVI «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» Кримінального кодексу України [7] цю сферу регулюють такі статті: стаття 361 «Несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку»; стаття 361-1 «Створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут»; стаття 361-2 «Несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації»; стаття 362 «Несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї»; стаття 363 «Порушення правил експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них оброблюється»; стаття 363-1 «Перешкоджання роботі електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку шляхом масового розповсюдження повідомлень електрозв'язку».

У Конвенції про кіберзлочинність [8] вказується, що до правопорушень проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем належить незаконний доступ, нелегальне перехоплення, втручання у дані, втручання у систему, зловживання пристроями. До правопорушень, пов'язаних з комп'ютерами, належать підробка та шахрайство, пов'язані з комп'ютерами. Правопо-

рушення, пов'язані зі змістом, – це правопорушення, пов'язані з дитячою порнографією. У Конвенції також вказується на правопорушення, пов'язані з порушенням авторських та суміжних прав.

Необхідно зазначити, що у ст. 2 Додаткового протоколу до Конвенції про кіберзлочинність [9], який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи, який ратифіковано Законом України «Про ратифікацію Додаткового протоколу до Конвенції про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи» вказується, що расистський та ксенофобний матеріал означає будь-який письмовий матеріал, будь-яке зображення чи будь-яке інше представлення ідей або теорій, які захищають, сприяють або підбурюють до ненависті, дискримінації чи насильства проти будь-якої особи або групи осіб за ознаками раси, кольору шкіри, національного або етнічного походження, а також віросповідання, якщо вони використовуються як привід для будь-якої з цих дій.

У Стратегії національної безпеки України [10] вказується, що до актуальних загроз національній безпеці України належать також загрози кібербезпеці і безпеці інформаційних ресурсів. Цими загрозами є такі: уразливість об'єктів критичної інфраструктури, державних інформаційних ресурсів до кібератак; фізична і моральна застарілість системи охорони державної таємниці та інших видів інформації з обмеженим доступом. Пріоритетами забезпечення кібербезпеки і безпеки інформаційних ресурсів є такі дії: розвиток інформаційної інфраструктури держави; створення системи забезпечення кібербезпеки, розвиток мережі реагування на комп'ютерні надзвичайні події (CERT); моніторинг кіберпростору для своєчасного виявлення, запобігання кіберзагрозам і їх нейтралізації; розвиток спроможності правоохоронних органів до розслідування кіберзлочинів; забезпечення захищеності об'єктів критичної інфраструктури, державних інформаційних ресурсів від кібератак, відмова від програмного забезпечення, зокрема антивірусного, розробленого у Російській Федерації; реформування системи охорони державної таємниці та іншої інформації з обмеженим доступом, захист державних інформаційних ресурсів, систем електронного врядування, технічного і криптографічного захисту інформації з урахуванням практики держав – членів НАТО та ЄС; створення системи підготовки кадрів у сфері кібербезпеки для потреб органів сектору безпеки і оборони; розвиток міжнародного співробітництва у сфері забезпечення кібербезпеки, інтенсифікація співпраці України та НАТО (зокрема, у межах Трастового фонду НАТО) для посилення спроможності України у сфері кібербезпеки.

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про основи національної безпеки України» [11] загрозами національним інтересам і національній безпеці України в інформаційній сфері є такі дії: прояви обмеження свободи слова та доступу до публічної інформації; поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії; комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм; розголошення інформації, яка становить державну таємницю, або іншої інформації з обмеженим доступом, спрямованої на задоволення потреб і забезпечення захисту національних інтересів суспільства і держави; намагання маніпулювати суспільною свідомістю шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації.

Згідно зі ст. 8. Закону України «Про основи національної безпеки України» основними напрямками державної політики з питань національної безпеки в інформаційній сфері є такі: забезпечення інформаційного суверенітету; вдосконалення державного регулювання розвитку інформаційної сфери шляхом створення нормативно-правових та економічних передумов для розвитку національної інформаційної інфраструктури та ресурсів; впровадження новітніх технологій у цій сфері; наповнення внутрішнього та світового інформаційного простору достовірною інформацією про Україну; активне залучення засобів масової інформації до запобігання і протидії корупції, протидії зловживанням службовим становищем, іншим явищам, які загрожують національній безпеці України; забезпечення неухильного дотримання конституційних прав на свободу слова, доступ до інформації, недопущення неправомірного втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у діяльність засобів масової інформації та журналістів, на заборону цензури, дискримінації в інформаційній сфері і переслідування журналістів за політичні позиції, за виконання професійних обов'язків, за критику; вжиття комплексних заходів щодо захисту національного інформаційного простору та протидії монополізації інформаційної сфери України.

Отже, правові норми щодо регулювання питання використання мережі Інтернет для запобігання злочинності у чинному законодавстві України фактично відсутні, хоча світові тенденції вказують на перспективність напряму запобігання злочинності за допомогою засобів і знарядь, що притаманні виключно сфері кіберпростору. Так, вже протягом тривалого часу правоохоронними органами низки країн використовуються нові технології з використанням соціальних інтернет-мереж для виявлення, розкриття, розслідування та попередження злочинів. Ними здійснюється постійний моніторинг підозрілих блогів, чатів, сайтів тощо для отримання оперативної вагомості для правоохоронців інформації [12, с. 277].

Висновки. Підсумовуючи сказане, необхідно зазначити, що запобігання злочинності з використанням мережі Інтернет є одним з перспективних шляхів розвитку кримінологічної науки, однак потребує удосконалення законодавчого регулювання. Зокрема, доцільним є розроблення та прийняття Закону України «Про використання мережі Інтернет для запобігання злочинності». Закон може мати таку структуру: визначення термінів; законодавство у сфері використання мережі Інтернет для запобігання злочинності; мета, основні напрями та завдання запобігання злочинності; суб'єкти запобігання, їх функції; контроль за здійсненням запобіжних заходів; прикінцеві положення. Основними напрямками запобігання злочинності з використанням мережі Інтернет можуть бути такі: картографування кримінологічної інформації у мережі Інтернет, використання соціальних інтернет-мереж, залучення Інтернету речей (аудіо-, фото- та відеофіксація тощо), підвищення рівня правової культури суспільства з використанням можливостей мережі Інтернет, формування спеціалізованих інформаційних баз даних, забезпечення комунікації між працівниками правоохоронних органів та громадськістю тощо.

Література

1. Згідно з дослідженням, лише близько 60% українців користуються Інтернетом: інфографіка // Уніан. URL: <https://www.unian.ua/science/2375658-zgidno-z-doslidjennyam-lishe-blizko-60-ukrajintsiv-koristuyutsya-internetom-infografika.html> (дата звернення: 15.06.2018).
2. Дубов Д.В. Кіберпростір як новий вимір геополітичного суперництва: монографія. К.: НІСД, 2014. 328 с.
3. Півняк Г.Г., Бусигін Б.С., Дівізніук М.М. та ін. Тлумачний словник з інформатики. Д., Нац. гірнич. ун-т, 2010. 600 с.
4. Інтернет. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Інтернет> // Вікіпедія: вільна енциклопедія (дата звернення: 15.06.2018).
5. Злочинність в Україні в 2017 році: основні тенденції. Інформаційний бюлетень. № 19. Національна академія правових наук. Відділення кримінально-правових наук. Координаційне бюро з проблем кримінології. 2017. № 19. 130 с.
6. Голіна В., Колодяжний М. Світова злочинність: сучасні тенденції та стратегії протидії. Вісник Національної академії правових наук України. 2015. № 2 (81). С. 92–100.
7. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131.
8. Про ратифікацію Конвенції про кіберзлочинність: Закон України від 07.09.2005 р. № 2824-IV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 5–6. Ст. 71.
9. Про ратифікацію Додаткового протоколу до Конвенції про кіберзлочинність, який стосується

ся криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи: Закон України від 21.07.2006 р. № 23-V / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 39. Ст. 328.

10. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015 // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> (дата звернення: 15.06.2018).

11. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 39. Ст. 351.

12. Гавловський В.Д. Щодо використання соціальних мереж для виявлення, розкриття та попередження злочинів. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). Київ: Міжвідом. наук. - дослід. центр з проблеми боротьби з організ. злочинністю. 2012 р. № 2. (28). С. 271–282.

Анотація

Бугера О. І. Законодавче регулювання використання мережі Інтернет для запобігання злочинності: основні проблеми та шляхи їх вирішення. – Стаття.

У статті розглянуто проблеми законодавчого регулювання використання мережі Інтернет для запобігання злочинності. Здійснено аналіз чинного законодавства з цього питання. Запропоновано структуру Закону

України «Про використання мережі Інтернет для запобігання злочинності».

Ключові слова: мережа Інтернет, злочинність, запобігання, законодавче регулювання, удосконалення законодавства.

Аннотация

Бугера Е. И. Законодательное регулирование использования сети Интернет для предотвращения преступности: основные проблемы и пути их решения. – Статья.

В статье рассмотрены проблемы законодательного регулирования использования сети Интернет для предотвращения преступности. Осуществлен анализ действующего законодательства по этому вопросу. Предложена структура Закона Украины «Об использовании сети Интернет для предотвращения преступности».

Ключевые слова: сеть Интернет, преступность, предупреждение, законодательное регулирование, совершенствование законодательства.

Summary

Bugera O. I. Legislative regulation of the use of the Internet to prevent crime: the main problems and ways to solve them. – Article.

The article deals with the problems of legislative regulation of the use of the Internet to prevent crime. The analysis of the current legislation on this issue is carried out. The structure of the Law of Ukraine “On the use of the Internet for prevention of crime” is proposed.

Key words: Internet network, crime, prevention, legislative regulation, improvement of legislation.